

die schat van kennis verloren. Nu staren we in een grote, afschuwelijke leegte.

Maar er is nog iets dat bij het heengaan van Holwerda onze ziel tot op de bodem toe ontroert.

Want er is, behalve de School, ja ver vóór haar en boven haar uit de kerk van onze Heer Jezus Christus. En zij leeft op een vulkaan. En ze wordt belaagd en bedreigd door Satan, zo listig en sluw, dat het niet is uit te spreken. Met alle middelen en door duizenden en duizenden handlangers werkt hij om haar krachteloos en machteloos te maken. Het liefst met behoud van de christelijke schijn.

En in de strijd op leven en dood stond Holwerda vooraan. Ondanks hemzelf, God had hem de gave geschonken van de beproeving der geesten. En zeer diep was de heiligheid van Gods wil in zijn ziel ingedrongen. En zo toegerust heeft hij in Christus' kerk zijn God gediend. Hoe heeft hij gepreekt! Ja, dat was profetie! Want het ontmaskerde de boosheid van het hart. Het scheurde de ogen open voor de werkelijke zonden en de werkelijke nood van de kerk en het zong over Gods vrije, verkiezende genade. Wie het Woord liefhad dronk zijn woorden in. Mijn ziel juichte toen ik hem hoorde, verzekerde mij eens Ds S. G. de Graaf. En hoe heeft Holwerda voor zijn schapen gezorgd! Beschamend. Hij kende ze en heeft met ze meegeleefd en meegebeden. Merkwaardig, deze door en door wetenschappelijke figuur, deze machtige prediker, was vóór alles de man van de pastorale zorg van de afzonderlijke schapen der kudde. Van al wat hij deed stond dat bij hem bovenaan. In zijn wijk ging zijn hart open. Wat is een mensenziel ook in vergelijking met alle wetenschap? En wat is de redding van een mensenziel in vergelijking met de grootste triumpfen der cultuur?

Toen de grote oorlog uitbrak stond hij midden in de strijd. Onder zijn stille, onopvallende leiding werden massa's gevangenen uit de kampen van Amersfoort tijdens de transporten bevrijd. Honderden en honderden hebben in die tijden bij hem onderdak gevonden. Dat was Holwerda's pastorale bijdrage in de strijd der illegaliteit.

En toen kwam het allerzwaarste. Want toen stelde God de kerkelijke worsteling aan de orde. Ik heb hem daarin kunnen volgen van stap tot stap. Wat was hij voorzichtig. Wat was het zwaar voor hem te moeten bekenen dat het mis ging. Welk een weerstanden moesten overwonnen worden om het te erkennen, dat wat de synoden deden de kudde schond en verwarde. Maar toen hij dat zag aanzelde hij niet! Hij was de eerste, die zich metterdaad tegen de machtsusurpatie der synoden zette. Hij ervoer ook het eerst de wreedheid en de hardheid van de hiërarchie. Welk een meesterstukken waren zijn bezwaarschriften. Hoe vlijmscherp ontleepte hij de kwesties waar het om ging. Wat werden alle schijnredeneringen en drogredenen in hun schamelheid en schandelijkheid aan de kaak gesteld. Welk een fijne dogmatische intuïtie spreidde hij in „Rondom „1905” en zijn prachtige brochures ten toon. Hij deed en schreef alles zo zuiver. Het ging hem om de kerk, om de schapen van Christus. Welk een diepe bewogenheid trilde er in het strakke rythme van zijn zuiver doorvoelde zinnen. Allen wie hem hoorden beseften iets van de storm van ontroering, de felle pijn en de grote afschuw, die zijn ziel doorschokten als hij in sobere woorden sprak over de ontrouw, de lafheid, ja, het verraad van zoveel vrienden en collega's, aan wie hij zich eenmaal met al te gul geschonken vertrouwen in de gemeenschappelijke strijd om waarheid en puurheid had gegeven.

Zo was en bleef Holwerda herder. Dat was hij op de preekstoel en in de huizen. Dat was hij in de nationale en de kerkelijke strijd. Dat bleef hij op de kathedraal. Van Calvijn is eens geschreven: „Meer dan theoloog was hij herder. Of, nauwkeuriger gezegd: hij was alleen daarom theoloog om te beter herder te kunnen zijn, om aan zijn dienst groter kracht, rijker effect te kunnen geven. De theologie was voor hem de dienstmaagd van de vroomheid en nimmer een doel in zichzelf!” Dit woord geldt ten volle van Holwerda. Meermalen sprak hij er in de laatste jaren over weer naar de pastorie terug te keren. Vooral tijdens de laatste gehouden synode heeft het overredingskracht gekost hem daarvan terug te houden! En dat was niet omdat het wetenschappelijk werk hem niet lag. En nog minder omdat hij zich aan de Hogeschool niet thuis voelde. Maar dat kwam vooral voort uit de hunkering van zijn pastorale hart naar de schapen van de goede Herder.

En nu is dat alles alles voorbij.

Wij zullen zijn fijne kop niet meer zien, zijn warme stem niet meer horen, zijn wijze woorden niet meer kunnen opvangen. We zullen niet meer genieten van zijn humor, die was als het spelen van het zonnelicht op rustig voortstromend diep water. We zullen niet meer vertroost kunnen worden door de wonderlijke rust en zachtheid die uit zijn wezen straalde. De HERE heeft de zware last — heeft men die niet wel eens zwaarder gemaakt dan nodig was? — van hem afgenomen. De HERE had hem een diepe kijk gegeven in de gebrokenheid, de betrekkelijkheid van dit leven.

Hij beleefde het zeer diep, dat wij hier alles bezitten als niet bezittende. En dat het einde van alle dingen is het: vreest God en houdt zijn geboden. Ik hoor het hem nog zeggen — hij had het toen over de Schrift-critiek —: Ze scheuren de bijbel helemaal uit elkaar en dat is nu wel het enige dat wij in deze wereld werkelijk hebben! O neen, hij was in 't minst niet pessimistisch of somber. Dat leek voor oppervlakkigen wel eens zo. Maar dat is niet waar. Wat men somberheid noemde was niets anders dan het door en door verstaan en beleven van het paulinische woord, dat de gedaante dezer wereld voorbij gaat. Hij leefde al meer in de gespannen verwachting van het komende rijk van zijn Heer en Heiland. „Tot de dag aanlicht” was voor hem veel meer dan een boektitel! Het was de vertolking van wat meer dan iets anders zijn hart vervulde. Hij leefde op de grens van deze ondergaande en de toekomstige wereld. Er is maar een heel dunne wand tussen die twee, zei hij me eens — wat moet het mooi zijn daar opeens doorheen te mogen gaan. Dat heeft God hem gegeven.

En nu is hij ons vandaan. Nu is hij bij „Zusje” naar wie hij zo onuitsprekelijk verlangde. Nu is hij bij Schilder, die hij al meer waardeerde en liefkreeg. Nu spreken ze misschien wel samen over onze zorg,

Bij het overlijden van broeder Prof. B. Holwerda

*Wij gingen ons vertroosten in Uw Woord
om het verlies van een beminde broeder,
en wisten U een Schutsheer en Behoeder
van hem, die in het leed Uw roepstem hoort.*

*Wij baden dat Uw Geest ons steunen zou,
en smeekten om de voortgang van Uw werken,
om hulp voor alle noden Uwer kerken,
en nu: Opnieuw stort Gij ons in de rouw.*

*Gij hadt deez broeder tot Uw volk geschikt
en hem gesierd met kostelijke gaven.
Hoe konden wij ons aan zijn woorden laven,
hoe vaak heeft hij ons door zijn trouw verkwikt.*

*Wij waanden hem onmisbaar. Gij gebodt:
Een teder hart gaat aan zijn wonden onder.
Ik heb hem plaats bereid. Hij ziet het wonder
dat Jezus leeft, Verreinnear van de dood!*

*En wij, wij zien van leed en smart vervuld,
de fakkeldragers uit ons midden scheuren,
en smeken U: Heer, wil de harten beuren
en troosten met Uw Goddelijk geduld.*

*'t Is al Uw wil, sterk ons in dat geloof,
en is het dat Gij neemt om onze zonden,
om daden die Uw heiligheid weerstonden:
Genees ons dan en overbrug de kloof....*

J. L. J.

onze strijd — onze zonden. Nu roepen ook zij met de andere verlost: Here, hoe lang nog?

Maar van ons heeft de HERE weer één weggenomen, wiens liefde en trouw meer was dan een pen beschrijven kan. Nog dieper heeft God ons in de eenzaamheid gestoten. Waarom, zo kreunt het in onze ziel, waarom hij, waarom ik niet of een ander. Zou dat niet beter zijn geweest?

Als onze gedachten zich nu vermenigvuldigen, als ze her- en derwaarts gaan, als we in de wirwar van ontroering en smart geen weg en geen raad meer weten, dan is er ten slotte één ding, dat ons grijpen en vasthouden moet, broeders.

Het is dit, dat de HERE heeft gesproken. Dat deed Hij door het wegrukken van Schilder, dat doet Hij nu nog sterker, nog nadrukkelijker door het van ons wegscheuren van Benne Holwerda. De HERE staat groot en geduldig midden onder ons. Hij heeft op ontzaglijke wijze onder ons geopenbaard dat Hij er is. Hij heeft ons beetgenomen en door elkaar gesmaakt, zó dat horen en zien ons vergaat!

Zullen wij het nu weten, waarachtig weten, dat de HERE er is en dat Hij spreekt? Zullen we Hem nu weer horen en sarren met hollende woorden over God die sloeg, terwijl we er niet door gebroken worden, terwijl we er niet door veranderd worden? Zullen we nu eindelijk eens zwijgen voor de levende God? Of zullen we weer beginnen te ratelen en te kakelen over onze zaakjes, belangetjes, ideetjes?

Wij, wij hebben gezondigd! Wij staan in de donder Gods met onze kleinzieligheid, onze lichtgeraaktheid, onze eigengereidheid, onze rechthaberei, onze koppigheid. Wij, wij misgaan ons aan het bespottelijke en

goddeloze zich vastbijten in „principes” en kwesties. Wij hebben onze harten laten verkillen voor elkaar. Wij willen niet werkelijk de minste zijn. Wij houden aan „ons” recht vast en we wagen er de kerk aan. Wij bazelen over „gehoorzaamheid” met allerlei toevoegsels en wij hebben niet verstaan, dat de kern van Gods wet is: de boosheid weg te doen, en wijde, diepe barmhartigheid en het allesbeheersend vertrouwen op God (Matth. 23:23). Wat hebben we er weinig van verstaan, dat de ganse religie welke de HERE van ons vraagt niets, niets anders is dan ootmoed en het onderlinge liefdevolle dienen van God en álle broeders — ook al zouden we er bij ondergaan. Wij hadden, na alles wat de HERE ons in zijn genade gegeven had, moeten en kunnen zijn een kerk die een haard van liefde en warmte is midden in een ijsskoude wereld, een helder brandend licht in een donkere nacht, een oase van leven die velen, velen lokt — en ach wat zijn wij!

Neen, het is niet precies te zeggen wat God in zijn ontzaglijke daden onder ons te zeggen heeft.

Maar dit weten we zeker: het oordeel begint bij het huis Gods, opdat het niet geheel zou ondergaan.

Dit weten we zeker, dat de HERE degenen, die Hij liefheeft kastijdt, soms schijnbaar meedogenloos hard, opdat ze eindelijk, eindelijk hun zonden zouden loslaten, opdat ze toch nog, al is het ternauwernood, zalig zouden worden.

Dit weten we zeker, dat als Gods donderslagen over de mensen dreunen, zijn kinderen bevend het hoofd buien en roepen: HEER, erbarm U onzer en ga niet met ons in het gericht.

Laten allen, die zich buigen onder de slaande hand Gods, nu opstaan en ootmoedig en trouw hun roeping vervullen. De HERE is trouw voor zijn volk. Zijn kinderen zijn veilig bij Hem. Hij houdt zijn kerk in stand. Gráág dóór ons. Als 't moet ondanks ons. Hij slaat hen weg op wie wij wellicht te veel vertrouwden, op wie wij ons misschien verhoovaardigden. Hij breekt mensenkraften stuk, opdat wij zouden leren alles inderdaad van Hem alleen te verwachten, opdat alle eer alléén voor Hem zoude zijn.

In mijn gedachten leeft steeds een simpel versje. Het werd geboren in het zwarte jaar 1876. Het leek in het begin van dat jaar zo prachtig te gaan met de worsteling om in kerk en volk het leven weer te dringen naar de gehoorzaamheid aan de wil van God. Kuyper kreeg als een gave des hemels een buitengewoon begaafd theoloog, een zoon van Prof. Doedes naast zich. En toen vielen de slagen. Doedes stierf binnen een paar dagen aan een hevige longontsteking. Kuyper stortte zo volkomen ineen, dat ieder aan zijn herstel twijfelde en hij anderhalf jaar tot volstrekt nietsdoen werd gedoemd. Hij kon in die dagen, ver van zijn vaderland, alleen maar bidden: O God, stil de stormen, die mijn ziel ontrusten. In dezelfde tijd stierf de christenstaatsman Mr Aeneas baron Mackay. En nog vóór deze in zijn familiegraf was bijgezet kwam het verpletterende bericht, dat Jhr Mr J. W. van Loon, een van de zéér weinige getrouwe kamerleden, en dat vlak voor de behandeling van de Hoger-onderwijswet, op straat door een hartaanval werd getroffen en na enkele ogenblikken stierf. En in Mei van dat jaar nam God de grootste van allen weg: Mr Groen van Prinsterer. En alsof het nog niet genoeg was: ook Helderling keerde weer tot het stof.

Toen was het volk Gods wel zeer ontbloot. En toen in die dagen zong Soera Rana (de oud-resident van Timor, die zich in die dagen geheel aan de straat-prediking gaf, Isaac Esser Jr):

*De helden zijn gevallen,
De besten heengegaan:
De vele duizendtallen
Des vijands groeien aan.*

*Wij zouden wel versagen
Voor hun geduchte macht,
Daar wufte spotters vragen:
Waar ligt dan thans uw kracht?*

*Maar vluchten ook verraad'ren,
Getrouwe zonen niet!
Zij kennen nog der vaad'ren
Ootmoedig krijgsmanslied;*

*En of hun hoop mocht falen
En gans te schande werd,
Zij zullen 't nog herhalen,
Zij 't met verbrijzeld hart:*

*Mijn schild en mijn betrouwen
Zijt Gij, o God, mijn Heer!
Op U zo wil ik bouwen,
Verlaat mij nimmermeer!*

De HERE geve in zijn barmhartigheid dit vertrouwen in onze harten.

Hij geve zijn genade, die altijd genoeg is, aan de familie Holwerda, de kerken, die Hij vrijmaakte en haar zo zwaar geslagen en beproefde School. C. V.